

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Думанської Ілони Юріївни

на тему: «Фінансове забезпечення інноваційного процесу в АПК України», подану

на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дослідження

Впровадження інноваційного процесу в АПК України є одним із ключових факторів підвищення його конкурентоспроможності. Своєрідність агропромислового комплексу зумовлена значною кількістю виробників стандартизованої сільськогосподарської продукції, досить легкими умовами входження на ринок сільськогосподарськими підприємствами, неможливістю значно впливати на рівень цін з боку виробників. Саме такі особливості галузі обумовлюють основне джерело, за рахунок якого можуть зростати прибутки аграрних підприємств – це інновації, впровадження яких знижують питомі виробничі витрати.

На даний момент, аграрії України зіткнулися з проблемою, засвідчення інноваційного процесу та його необхідності лише де-юре, а де-факто АПК України і досі залишається детехнологізованою та деіндустріалізованою сировинною базою європейських країн. За таких обставин ринкові перетворення в АПК України зумовлюють необхідність переосмислення економічної сутності та значення фінансових ресурсів в інноваційному процесі.

При цьому, сучасний стан фінансування наукових досліджень характеризується наявністю суттєвих перешкод на шляху до формування

інноваційної моделі розвитку АПК України, серед яких недосконалість механізмів фінансування інновацій, інертність фінансової підтримки держави, невпорядкованість чіткої законодавчої бази, брак дієвих методів компенсації ризиків фінансування, високий ступінь ризику впровадження інновацій. Розв'язання наявних проблем потребує побудови належної системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК України, запровадження якої створить можливість установити науково обґрунтовані джерела, форми та методи фінансування, розв'язати проблеми адресності, прозорості та цільового спрямування фінансових ресурсів, визначити пріоритетні напрями залучення коштів у фінансовому забезпеченні інноваційного процесу в АПК.

Враховуючи вищенаведене, а також те, що на сучасному етапі бракує методологічних і прикладних досліджень щодо побудови належної системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК актуальність та своєчасність дисертаційної роботи Думанської І.Ю. не викликає сумніву.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає державним, галузевим та регіональним науковим програмам і темам. Крім того, розробки дисертанта узгоджуються з загальними напрямами науково-дослідної діяльності ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаського державного технологічного університету, а також в рамках досліджень, організованих науковим журналом «Економіка і фінанси». Автор приймала участь у роботі над такими темами:

1. «Формування механізму ефективного регулювання та управління економічною діяльністю підприємств» (№ державної реєстрації 0113U007514),
2. «Соціальні та економічні трансформації ринку: регіональний та галузевий аспект» (№ державної реєстрації 0115U000972),
3. «Місце та роль банківської системи в забезпеченні фінансової безпеки України» (№ державної реєстрації 0117U004520),
4. «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (№ державної реєстрації 0117U002441),
5. «Підвищення ефективності управління підприємствами різних організаційно-правових форм в умовах фінансово-економічної нестабільності» (№

державної реєстрації 0114U006193).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ґрунтовне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації.

Не викликає сумніву достовірність отриманих теоретичних узагальнень, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та провідних зарубіжних науковців, законодавчі і нормативно-правові документи з питань фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК України, а також офіційні дані Державної служби статистики України, офіційні матеріали Незалежної асоціації українських банків, Міністерства аграрної політики та продовольства України, банківських та інших фінансових установ України, звіти рейтингових агенцій, науково-дослідних установ та аналітичних центрів.

Отримані автором наукові результати та висновки дисертаційної роботи є достатньо переконливими. При підготовці дисертаційної роботи дисертант орієнтувався на сучасну методологію наукових досліджень, що підтверджується коректним застосуванням діяльнісного, інституціонального, системного та синергетичного підходів та широкого спектру методів аналізу і обробки інформації (наукової абстракції, історичного, статистичних порівнянь, узагальнення, групування, систематизації, класифікації, компаративного та кореляційного аналізу).

Роботу позитивно характеризує системність підходу до вирішення поставлених завдань, логічна побудова й аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Висновки та рекомендації, сформульовані здобувачем, є достовірними, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

3. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України. Результати дисертації відображено в 50 працях, з яких: 1 одноосібна монографія (загальним обсягом 15,70 друк. арк.), розділи у п'яти колективних монографіях, 21 стаття у наукових фахових виданнях, 4 статті у закордонних періодичних наукових виданнях, 1 стаття у інших періодичних наукових виданнях, 18 публікацій апробаційного характеру. Обсяг опублікованого особисто автором матеріалу за результатами дисертаційного дослідження становить 117,35 друк. арк., із них особисто автору належить 34,47 друк. арк.

Список основних праць наведено в авторефераті та в дисертації. Автореферат оформлений згідно з вимогами МОН України, у стислій формі передає основні положення дисертації, не містить інформації, яка не наведена в роботі.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Виходячи із розуміння необхідності розроблення теоретико-методологічних засад, розвитку науково-методичних підходів та обґрунтування практичних рекомендацій з побудови системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК, автором визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які в цілому достовірно відображають його сутність. Комплекс завдань, які поставлені та вирішені автором, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом та науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор впоралася.

Зазначимо результати, які, на нашу думку, можна віднести до елементів наукової новизни.

В дисертаційному дослідженні вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до визначення специфіки фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК на основі врахування

фінансових ризиків інновацій як об'єкта інвестицій та галузевих ризиків, які виникають в середовищі розробки та впровадження інновації. Це дозволить оптимізувати джерела фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК з урахуванням комплексної оцінки фінансових ризиків (с. 375-383);

- розроблена концептуальна модель системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК, яка включає сукупність елементів, що перебувають у взаємоузгодженості та взаємозв'язку: етапи впровадження, джерела фінансування, важелі впливу, функції, принципи та завдання для досягнення поставленої мети, а також науково-технічні, виробничі, ринкові, фінансово-економічні, соціальні та екологічні критерії оцінки ефективності фінансування інноваційних процесів в АПК (с. 400), що дозволяє визначити оптимальний рівень використання фінансових ресурсів та досягнути ефекту синергізму від зниження витрат та фінансових ризиків під час участі у фінансуванні інноваційних розробок в АПК;

- представлено науковий підхід до фінансування продуцентів та реципієнтів інновацій в АПК через механізм державно-приватного партнерства з огляду на пріоритетність фінансування державою суб'єктів інноваційного процесу АПК у рамках програмно-цільової фінансової підтримки (с. 352-359). Такий підхід є принципово новим, оскільки передбачає мотивування агроструктур до здійснення капіталовкладень не власне у виробничу діяльність, а в інноваційні розробки та оптимізації витрат на фінансову підтримку АПК шляхом солідарної участі в ній держави і суб'єктів господарювання;

Автором удосконалено:

- науково-методичні засади фінансування інноваційного процесу в АПК шляхом надання доступу до пільгових фінансових механізмів технопаркам аграрної спеціалізації на таких етапах фінансових взаємовідносин між їх учасниками, як: пайова участь у наукових розробках, оформлення і реєстрація інтелектуальної власності, впровадження наукових продуктів, участь у доходах від інноваційної діяльності, відповідальність за результати (с. 212-215);

- науково-методичний підхід до аналізу стану та прогнозування обсягів фінансового забезпечення інноваційних процесів в АПК шляхом застосування

методу сценаріїв (с. 405-414), що уможливило фінансове прогнозування результатів участі донора коштів як кредитора, інвестора чи бізнес-ангела щодо можливості отримання прибутків від участі у фінансуванні інноваційних проектів в АПК у двовимірному просторі «галузь-ризик» та «інновація-ризик»;

- методичні підходи до інформаційно-логічної обробки даних у проектному фінансуванні інноваційного процесу в АПК на базі диференційованого підходу до побудови скорингових моделей для різних груп банківських продуктів та типів агроструктур (с. 377-378);

- методичні підходи до фінансування життєвих циклів інновацій та компенсації фінансових ризиків на етапах реалізації інноваційного процесу в АПК зі встановленням меж участі у фінансуванні з огляду на індивідуальні характеристики реципієнтів коштів (с. 148-152);

- концептуальні засади впровадження форм фінансового забезпечення інноваційного процесу АПК через підсистеми кредитування, страхування, інноваційного інвестування відповідно до таких методів комерціалізації інновацій, як: промислова кооперація, спільне підприємство, ліцензування, франчайзинг та лізинг у схемі «продуцент інновацій - центр фінансування» (с. 225-243);

- науковий підхід до типології інноваційних ризиків у фінансовому забезпеченні інноваційних процесів в АПК через доповнення існуючих ризиків ризиком випадкового використання об'єктів інтелектуальної власності, що належать третім особам, ризиком втрати актуальності та недостовірності вхідної інформації (с. 388);

В результаті проведеного наукового дослідження отримали подальшого розвитку наступні положення:

- трактування поняття «фінансове забезпечення інноваційного процесу в АПК» як системи фінансових відносин щодо залучення, розміщення та використання фінансових ресурсів на кожному з етапів інноваційного процесу в АПК та підбору належних джерел та форм для його фінансування, що актуалізує вибір джерел та форм фінансування залежно від етапів інноваційного процесу в АПК та враховує потреби у фінансуванні усіх його підгалузей (с. 86-93);

- класифікація інноваційних ризиків у фінансовому забезпеченні інноваційних процесів в АПК, зокрема, за рахунок виділення ознаки достовірності інформації, відповідно до якої сформовано такі види, як: «ризик випадкового використання об'єктів інтелектуальної власності, що належить третім особам»; «ризик втрати актуальності», «ризик достовірності вхідної інформації» (с. 390);

- організаційні засади краудсорсингу таких функцій дорадництва фінансовим установам, як консультування та підбір належних банківських продуктів відповідно до потреб суб'єктів інноваційного процесу в АПК у фінансових ресурсах (с. 346);

- методичні рекомендації щодо впровадження фінансування інноваційних процесів в АПК у формі он-лайн обслуговування фінансовими установами суб'єктів інноваційного процесу з принциповим введенням в практику фінансування інноваційних розробок реєстру інноваційних проектів (с. 381-382).

5. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій.

Пропозиції автора призначені для використання законодавцями, центральними органами виконавчої влади, зокрема, Міністерством фінансів України та Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національним банком України, Національною академією аграрних наук України, банківськими та іншими фінансовими установами для формування системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК.

Практичну цінність дослідження підтверджують довідки про впровадження наукових розробок автора, надані Комітетом з питань економічної політики Верховної Ради України (довідка 04-16/18-106 від 12.03.2019 р.); Департаментом агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/917 від 18.02.2019 р.); Незалежною асоціацією банків України (довідка 6209-18/06 від 18.06.2018 р.); АТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК» (довідка № 25 003/40 від 17.01.2019 р.); АТ «АЛЬФА-БАНК» (довідка 18/03 від 18.02.2019 р.); АТ «Ощадбанк» (довідка № 2727 від 17.01.2019 р.);

ПрАТ «СГ «Ю.БІ.АЙ.-КООП» (довідка № 55 від 17.01.2019 р.); ПрАТ АСК «Інго Україна» (довідка № 25 від 11.02.2019 р.); ПрАТ «СК «Провідна» (довідка № 27 від 07.02.2019 р.); ДВНЗ «Університет банківської справи» (довідка 29-001/1217 від 04.09.2019 р.).

6. Дискусійні положення та зауваження до роботи.

В цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних Думанської І.Ю. результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення, що мають місце в дисертаційній роботі:

1. При дослідженні інформаційного забезпечення показників фінансування інновацій в АПК України доцільно б не лише зазначити про відсутність статистичних даних, а й розглянути перспективи впровадження спеціалізованої статистичної звітності, яка б вирішила це питання.

2. Автор ґрунтовно дослідив участь банків та небанківських фінансових установ у фінансовому забезпеченні інноваційного процесу в АПК України у підрозділі 4.4 дисертаційної роботи, проте поза вагою дисертанта залишився аналіз причин відмов банківських на інших фінансових установ у кредитуванні інноваційних проектів в АПК.

3. При розгляді форм і інструментів фінансування інновацій в АПК автор виокремлює такий чинник підвищення інноваційності цього комплексу, як фінансування комплексних інноваційних проектів (с. 168), що реалізуються кількома економічними агентами у рамках науково-технічних програм для вирішення пріоритетних загальнодержавних/регіональних/галузевих проблем з пайовим фінансуванням із державного і місцевих бюджетів, регіональних програм інноваційного розвитку, а також за рахунок приватних інвесторів, водночас прикладів реалізації такого досвіду фінансування не наводить.

4. В роботі автор неодноразово вживає терміни «агроструктури» та «агроформування», проте не наводить пояснення, що саме розуміється під цими термінами, їх розмежування у фінансовому забезпеченні інноваційного процесу в АПК.

5. У 1-ому розділі на рис. 1.8 «Негативний та позитивний вплив чинників на фінансування інноваційного процесу в АПК» (с.70) автор серед інших чинників наводить природо-ресурсні, поряд з тим, не коментує їх вплив та не визначає вагомість у порівнянні з іншими.

6. Бажано було б у дисертаційній роботі на рис. 3.1. «Фінансування інноваційного процесу в АПК» (с. 157), надати характеристику рівнів його фінансування та форм, що залишились не деталізованими.

7. В ході представлення узгодженості елементів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК (табл. 2.5, с. 135) автором обмежено громадські об'єднання та кооперативи у методі кредитного фінансування.

8. При побудові концептуальної моделі системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК (рис. 5.9, с. 400) в контексті дисертаційного дослідження радше було визначити мету як досягнення результативності, а не ефективності від залучення, розміщення та використання фінансових ресурсів на кожному з етапів інноваційного процесу в АПК та підбір належних джерел та форм для його фінансування.

7. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертація Думанської Ілони Юріївни на тему: «Фінансове забезпечення інноваційного процесу в АПК України» являє собою завершену наукову працю, спрямовану на нове вирішення актуальної наукової проблеми, розвитку методологічних засад, розробці науково-методичних підходів та обґрунтуванню практичних рекомендацій з побудови системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК.

Тематика дисертаційної роботи Думанської І.Ю. є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам розвитку фінансової системи України.

Робота виконана на високому науковому та практичному рівнях, з урахуванням чинних вимог і являє собою логічно побудоване дослідження, що містить елементи наукової новизни.

Опубліковані автором праці повністю висвітлюють основні результати дисертації. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит.

На основі проведеної експертизи можна зробити висновок, що представлена дисертаційна робота на тему «Фінансове забезпечення інноваційного процесу в АПК України» відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Думанська Ілона Юріївна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри фінансів

Національного університету біоресурсів і

природокористування України

доктор економічних наук, професор

Н.М. Давиденко

Підпис засвідчую:

